

Просветното движение в Средните Родопи след Кримската война се развива в условията на продължаващи реформи в Османската империя. Те потвърждават правата на християнската религиозна общност да възстановява църковни сгради, училища и да строят нови. През този период се засилва общественият характер на училището и се откриват нови училища в останалите селища – Арда, Върбово, Полк. Серафимово, Чокманово, Стойките, Соколовци и в южнородопските Еникьой и Габрово (дн. Гърция).⁴

Почти във всяко християнско селище вече има училище и техният брой нараства значително на двадесет и пет.

През този период все повече навлиза и класната организация на учебния процес. Тези нови постижения на просветното движение проникват и в Средните Родопи с едно закъснение от петнадесет-двадесет години. Те се осъществяват от учителите, които идват от Пловдив и други центрове на страната, както и от местните по-образовани преподаватели.

За развитието на учебното дело в централните български селища Устово, Горно Райково, Долно Райково, Петково, Славеино, Момчиловци, Соколовци, Пашмакли и Златоград ще се спрем по-подробно, защото новите процеси и явления в тях са ясно изразени и добре документирани.

Устовската община е един от главните центрове на църковно-националните борби след Кримската война в Ахъчелебийско. През този период тук работят образовани учители, които стават и водачи на културно-политическия живот.

Ценни сведения за състоянието на училищното дело и за утвърждаването на българския език дава едно писмо на ксантийския митрополит Панарет до постоянния представител на Пловдивската епархия в Цариград д-р Стоян Чомаков от 8 септември 1860 г. (Шопов 1913, 331 – 332). В него се съобщава за нуждата от въвеждането и изучаването на български език в училищата в Ахъчелебийска каза и за осигуряване на още един учител в устовското училище. Определено е и най-важното изискване към него да е „редовен, знаещ славянски и български език“. Това е важно доказателство за подкрепата, която оказват Пловдивска община и Епархийското църковно настоятелство на Пловдивска епархия за разширяване на просветното движение. С тези действия се свързва и идването на Христо Ковачев от София за учител в Устово през 1862 г. (Петров/ Печилков 2009, 5).

---

4 ДА – Смолян, Ф. 31 К, оп. 1, а. е. 15, 24.